

Conflictbeheersing

17 september 2017

Voorgangers: Henk Baars (overweging) en Heleen Goddijn

Lezing: Jesaja 7: 1-15

Overweging: Is geweldloosheid te doen?

Ik vraag me dat vaak af als huidige voorzitter van de oudste vredesbeweging in Nederland, Kerk en Vrede. Om heel eerlijk te zijn, gedurende de Tweede wereldoorlog verdween de beweging bijna, omdat niemand daar meer in geloofde. Pacifisme blijft altijd aangevochten. In 1961 schreef J. Presser 'Antwoord aan het kwaad'. Het kwaad dat Presser voor ogen had, was de kwaadaardige vernietiging van menselijk leven in de Tweede Wereldoorlog. Hij had eerst als titel gekozen: 'Antwoord aan Eichmann'. Maar de werkelijkheid van de misdaad overweldigde hem en hij koos voor: 'Antwoord aan het kwaad'. Maar laten we toch ook onze oerbron de bijbel in ons midden leggen. We proberen drie oefeningen uit.

De eerste oefening is: Je moet 'niet zweren' want dan gaat het van kwaad tot erger. Niet 'zweren' dus. Ik vertaal het met: geen bezwerende taal gebruiken. Dat wil zeggen: geen oorlogsretoriek! Daarmee vuur je de strijdlust aan, je projecteert onlustgevoelens op de vijand en je suggereert dat geweld de beste verdediging is. Het zijn beloftes die precies het omgekeerde bereiken van wat je beoogt. Je geeft geen antwoord aan het kwaad. Je wakkert het kwaad aan. Daarom is het politiek-retorische, bezwerende spreken waar sommige politici zo bedreven in zijn, uit de boze (Trump, Erdogan, Poetin). Dat spreekt vanzelf. Maar nu geldt dit ook voor vredesretoriek. Vraag alsjeblieft niet aan de kerkleiders om bezwerende formules over de vrede te lanceren. En doe het zelf ook niet. Zulke goedbedoelde boodschappen werken niet of averechts. Je kan beter nuchter reageren, niet meer zeggen dan je kan.

Niet zweren dus! Maar wat dan? Zwijgen? Integendeel. De aanbevolen oefening luidt: 'Laat jullie ja ja zijn en jullie nee nee.' Zo staat er o.a. in de Bergrede. Of "Houd het hoofd koel, laat u geen schrik aanjagen door die twee smeulende stukken hout, hoe hoog hun woede ook oplaait" Dus: probeer zo nuchter mogelijk onderscheid te maken tussen wat in deze tijd goed en kwaad handelen is. Laat weten waar je ja op zegt en waar je nee tegen zegt. Neem het vijandsbeeld terug en leer onderscheiden wie de ander werkelijk is en maak duidelijk hoe je je tegenover die ander kan opstellen, welk gedrag je afwijst en welk gedrag je aanvaardt. Laat weten wat redelijkerwijs gedaan kan worden op politiek gebied. Breng goede, eerlijke en nuchtere informatie in. Maar vermijdt bezwerende taal. Zoek het niet in de verbale roes, maar in de redelijke analyse van de situatie nu. Oefen liever in nuchter debat over de actuele vragen met heldere argumenten. Goede informatie met elkaar delen over wat er nu gaande is. Dat is taal waarmee verschil wordt gemaakt tussen ja en nee. Dat is te doen. Steeds minder goed door Amerika, dat wel.

In 1986 publiceerde Edy Korthals Altes, toen nog ambassadeur een paginagroot artikel in Trouw over de waanzin van de wapenwedloop. Hij liet het zijn toenmalige minister van den Broek lezen, die schrok. Hij betwijfelde of hij Korthals Altes kon handhaven. Maar hij nam zelf ontslag en zette zich de rest van zijn leven in voor vrede en veiligheid. Hij leeft nog en is bijna blind, maar als je bij hem thuis komt is hij een en al belangstelling naar je opvattingen en inschattingen over dit soort zaken. Diplomatie is volgens hem 'de toepassing van tact en intelligentie op internationale verhoudingen'. Absoluut geen bezweringen dus.

De tweede oefening luidt: 'verzet je niet tegen wie kwaad doet'. Of alleen als je vertrouwen hebt houden jullie stand. Reageer niet met geweld op wie kwaad doet, want dan vergeld je kwaad met kwaad en dat helpt niet echt. Ga niet mee in het automatisme van vergeldende daden. Die moraal kennen we. Vergelding is een draaikolk. Maar toch wordt het hier moeilijker. Als Europa een dreun op haar linker wang krijgt, heeft ze de neiging om meteen terug te meppen met een beroep op haar eigen vrijheid en normen en waarden. Als grote groepen mensen het recht opeisen om door Europa gekleed te worden, gevoed, gedoucht en gehuisvest, klinkt de benauwde vraag: 'Schaffen wir das?' Of als tegenstanders van de Europese Verlichting, bepaalde groeperingen binnen de Islam, ons dwingen om een eind weegs mee te gaan in hun richting, in hun manier van leven die in onze ogen niet deugt, is het de vraag of je tot zulke compromissen bereid bent? Hoe houd je het vol om dan geen verzet te bieden? Hier lopen we tegen de

grenzen aan. Kan Europa anders reageren als ze zo in het gezicht geslagen wordt? Zelfs met terreur. Ze zou haar gezicht nadenkend kunnen opheffen. Ze zou kunnen bedenken dat zij, dat lieflijke Europa, reeds al te lang op de rug van de stier van Zeus heeft gezeten? Is die stier inmiddels niet haar gouden kalf geworden en moet ze daar niet nodig vanaf? Als ze dat niet alleen bedenkt maar ook hardop zegt, laat ze haar tegenstanders horen dat ze nadenkt over de vraag die zij haar stellen! Daar ergens zit het geheim van het geweldloze verzet. Dat is geen apathie, maar het is zelfkritiek. Dat moet te doen zijn. Niet doen, betekent dat het conflict uit de hand loopt en dan is er geen redding meer aan en dan valt er weinig meer te oefenen. Door gewelddadig verzet breekt de oorlog uit en daarmee treedt (volgens een tekst uit Matteus, 24:15-16) 'de gruwel van de verwoesting' op waar die niet hoort. De gruwel der verwoesting dat is de oorlog zelf. Gruwelijke verwoesting en niets anders. En die verwoesting gaat dóór tot het laatste huis in puin is geschoten en de laatste kogel het laatste beetje leven heeft vernietigd. We zien het tot onze schande tot vervelens toe aan.

Het geheim van deze tweede oefening is dit. Geef gehoor aan wat de kritische en veeleisende tegenstanders van je willen. Achter hun agressieve opstelling zit wellicht een redelijke vraag aan ons. Kunnen we op het spoor komen wat het goede recht is van hun vraag? Is het te becijferen welke historische en ethische verplichtingen wij hebben tegenover hen? Kunnen wij er toe besluiten om die anderen te geven waar ze reeds lang recht op hebben? Dat is moeilijk, maar het is te doen. Het geheim is dus: horen wat de verklaarde vijanden van je willen en gehoor geven aan wat ze van je vragen. Probeer het maar eens met Rusland en met Noord Korea enz. Welke diepe vraag zit er onder, horen we die?

Maar er is nog een derde oefening, samengevat in het vaak geridiculiseerde gebod: Heb je vijanden lief! Of is het niet genoeg de mensen te tergen? Moet u nu ook mijn God tergen? Niet alleen de naasten hebben recht op liefde, ook de vijanden. God laat de zon niet alleen opgaan over goede, maar ook over kwade mensen. Dit werd opgeschreven na de Grote Oorlog van Rome en Jeruzalem, van 66-70 van onze jaartelling. Hij vraagt dus iets aan beide partijen, aan de verliezers en de winnaars, aan hen die elkaar als vijanden tot het bittere eind op gruwelijke wijze hebben vervolgd. Hij vraagt hen om elkaar te aanvaarden. Hier gaat de bijbel de grens over naar een gebied waar slechts weinigen de weg weten. Maar er is geen andere weg tot de wereldvrede. Als het vóór de oorlog niet is gelukt, dan moet het ná de oorlog gebeuren. Hoe loopt deze weg van de liefde? Liefde in de zin van strelen en gestreeld worden, is in deze situatie moeilijk uitvoerbaar. Wat is wel uitvoerbaar? Het antwoord geeft Matteus in één simpel gebod: '...bid voor wie jullie vervolgen'. Hier ligt de clou van het Evangelie. In ieder geval weet onze bijbelse traditie dat de liefde voor de vijand gaat via het gebed.

Nu is 'bidden' de omvattende aanduiding voor de liturgie van de christelijke gemeente. Dat is dus alles wat er gebeurt in haar wekelijkse samenkomsten. Wat doen die mensen daar? Ze bidden voor de nood van de wereld. Ze gaan met God in gesprek over 'vrede nu'. Ze mijmeren over de vraag hoe ze de vijanden die haar vervolgen in de ogen kunnen zien en hoe ze gebaren van verzoening kunnen maken. Dat wil dus zeggen dat de vijanden niet worden weggebeden, maar zo aanwezig worden gebeden, dat ze in het midden van de gemeente komen te staan met hun vragen, met hun rechten en plichten. Dat is de derde en haalbare oefening.

En tot slot. In 1928 schrijft prof. Dr. G. J. Heering een boek. De zondenvall van het Christendom. Dat klinkt heel ouderwets, maar het is dan ook uit 1928. Hij schrijft als mede oprichter van Kerk en Vrede "Wij Vrede" "Wij zijn meer dan pacifisten, ook willen wij zeer zeker de vrede dienen en de oorlog in al zijn vormen bestrijden, overtuigd, dat zonder deze principiële bestrijding het vredesstreven doodloopt. Maar men begrijpt ons verkeerd als men in ons alleen maar antimilitaristen ziet. Dan heeft men de diepste reden van ons verzet niet begrepen. Ons anti is slechts de keerzijde van ons pro voor zo zegt hij 'koning christus'. De diepste reden van ons verzet is het brandend verlangen, om ter wille van Christus naam, het Christendom los te slaan van het oorlogsideaal.

Een pacifist is een activist en geen lafaard.